

OLIIY TA'LIMDA GENDER TENGLIGI TUSHUNCHASI

Xaydarova Sayyora Chinaliyevna

Guliston davlat universiteti

Pedagogika fakulteti o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10611510>

Anontatsiya. Mazkur maqolada gender tushunchasing fanga kirib kelishi, gender tenglik, O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy hayotda gender masalalari, dunyo miqyosida gender tenglik munosabatlarining siyosiy-ijtimoiy holati tahlil qilingan. Shuningdek, oliy ta'lim tizimiga gender yondashuvni tatbiq etishning o'ziga xos jihatlari, oliy ta'lim olishida xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar yaratilishi masalalari ilmiy nuqtai nazardan talqin etilgan.

Kalit so'zlar: gender tenglik, gender yondashuv, huquq, imkoniyat, kafolat, xotin-qizlar, erkaklar, oliy ta'lim, talaba, tarbiya, maslahat kengashi, samarali mexanizm.

THE CONCEPT OF GENDER EQUALITY IN HIGHER EDUCATION

Abstract. This article analyzes the introduction of the concept of gender into science, gender equality, gender issues in social life in the Republic of Uzbekistan, and the political and social situation of gender equality relations worldwide. Also, the specific aspects of the implementation of the gender approach to the higher education system, the creation of equal rights and opportunities for women and men in higher education are interpreted from a scientific point of view.

Key words: gender equality, gender approach, right, opportunity, guarantee, women, men, higher education, student, education, advisory council, effective mechanism.

КОНЦЕПЦИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация. В данной статье анализируется внедрение понятия гендера в науку, гендерное равенство, гендерные проблемы в общественной жизни в Республике Узбекистан, а также политическая и социальная ситуация отношений гендерного равенства во всем мире. Также с научной точки зрения интерпретируются конкретные аспекты реализации гендерного подхода в системе высшего образования, создания равных прав и возможностей для женщин и мужчин в сфере высшего образования.

Ключевые слова: гендерное равенство, гендерный подход, право, возможность, гарантия, женщины, мужчины, высшее образование, студент, образование, консультативный совет, эффективный механизм.

O'zbekiston gender tengligi ko'rsatkichi ro'yxatida 2019-yildan boshlab qatnashishni boshladi. 2019-yil holati bo'yicha O'zbekistonning gender tengligi ko'rsatkichi ro'yxatdagi 189 mamlakat ichida 62-o'rinni egalladi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Aholishunoslik jamg'armasi (UNFPA) ekspertlarining fikriga ko'ra, O'zbekistondagi har 100 000 dan 29 ayol gender tengsizlik tufayli vafot etishi va 15-19 yoshdagi har ming o'spirin qiz uchun tug'ish ko'rsatkichi 23,8 ni tashkil qiladi. Gender tengligi ko'rsatkichi ro'yxati bo'yicha 62-o'rinda O'zbekiston bilan bir qatorda Kosta-Rika va Urugvay ham 0,288 ko'rsatkichi bilan qayd etilgan. O'rta Osiyo davlatlari o'rtasida Qozog'iston 44-chi, Qirg'iziston 82-chi, Tojikiston 70-chi o'rinlarni egallashgan, Turkmanistonda esa bu ro'yxatda hech qanday ma'lumot ko'rsatilmagan.

O'zbekistonda 2019-yil 2-sentabrda 562-sonli O'zbekiston Respublikasi „Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida“gi Qonuni qabul qilingan. O'zbekistonda Gender tenglik bo'yicha Komissiya 2019-yildan boshlab ish yuritib keladi. Oliy Majlis Senati Raisi Tanzila Narbaeva O'zbekiston Respublikasi Gender tenglikni ta'minlash masalalari bo'yicha komissiyasining raisi hisoblanadi.

Barcha madaniy-ijtimoiy hodisalar kabi gender ham vaqt bilan bog'liq holda jarayonli o'zgaruvchan xarakterga ega. Gumanitar fanlar uchun gender umumiy ilmiy kategoriya sifatida xizmat qiladi. Shuning uchun ham gender yondashuv prinsiplari barcha gumanitar sohalar kabi pedagogikada ham birday qo'llaniladi. Biroq gender prinsiplari pedagogikaning o'ziga xos jihatlari va metodlari bilan bog'liq holda amal qiladi. Shuning uchun ham erkak va ayollar orasidagi o'zaro o'xshashliklar va farqli jihatlar gender tadqiqotlarning asosiy predmeti hisoblanadi. Bu tasavvurlar maskulinlik va feministik nazariyada o'z ifodasini topgan. Tadqiqotchilar ushbu dalillarni ijtimoiy ong maxsuli sifatida baholaydilar. Shu nuqtai nazardan yondashganda gender tadqiqotlar muayyan tasavvurlar hamda shaxslararo munosabatlarni o'rganadi. Muayyan shaklga mansublik hamda shaxsiy ekspressiv modelga xos stereotiplar, shaxsning xulq-atvori va bahosi, muayyan jinsga mansublikni ifodalovchi konstruksiyalar shaxsning genderga oid qarashlarini boyitish nuqtai nazaridan ahamiyatlidir. Muayyan jamiyatga mansub bo'lgan gender tiplar haqidagi tasavvurlar aniq tarixiy davr uchun xosdir. Gender stereotiplar shaxsning yoshligidan boshlab, ijtimoiylashish jarayonida shakllanadi. Bunda jamiyatda qaror topgan madaniy xulq-atvor me'yorlari, shaxslararo madaniy munosabatlar, urf-odatlar va muhit alohida ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiylashish mahsuli sifatida alohida ijtimoiy rollarni o'zlashtirish ko'nikmalari namoyon bo'ladi. Turli bosqichlarda ijtimoiylashish omili sifatida kiyimlar, so'z vositasida amalga oshirilgan murojaatlar, otaonalarining talablari, o'yinchoqlar, xalq

ogʻzaki ijodi va yozma badiiy adabiyot namunalari, radio, televideniya, kino, maktab taʼlimi, tengdoshlari va sinfdoshlarining fikrlari, ijtimoiy tarmoqlardagi axborotlarni koʻrsatish mumkin.

Xovsted [4]ning taʼkidlashicha, gender rollardagi farqlar turli madaniyatlarda gender rollarning farqlanishi orqali namoyon boʻlib, ular muayyan madaniyatdagi maskulistik va feministik darajalar orqali ifodalanadi. Maskulistik madaniyatdagi shaxslar yutuqlarga erishishning yuqori motivasiyasiga ega boʻladilar. Ular hayot mazmunini koʻplab ishlarni bajarish, doim band boʻlishda koʻradilar. Feministik madaniyatga mansub shaxslar esa, oilaviy hayot bilan koʻproq band boʻlib, oʻzlari bajaradigan rollarda tenglikka erishishni istaydilar. Buni Daniya, Finlyandiya, Norvegiya, Shvesiya kabi davlatlarning fuqarolari misolida koʻrish mumkin.

Oʻzbekiston Respublikasida gender yondashuv asosida uzluksiz taʼlim muassasalarida oʻqitish sifatini oshirish, xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish, kasbiy taʼlimda gender masalalari kabi yoʻnalishlarda tadqiqotlar (O.Musurmonova, N.Egamberdieva, R.Samarov, U.Temirova va boshqalar) amalga oshirilgan. Mazkur tadqiqotlarda xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini oshirish masalalari gender yondashuv orqali tahlil etilgan, pedagogik taʼlimda gender yondashuv masalalari oʻrganilgan. Olimlarning fikricha, oʻqituvchilarni tayyorlashda gender jihatlarni ishlab chiqish jarayoni va amalga oshirish tamoyillari ularni pirovard natijaga olib keluvchi asosiy bosqich hisoblanadi.

Taʼlim olish orqali jamiyatda madaniy, siyosiy, etnik, diniy va gender xilma-xilliklarga bagʻrikenglik gʻoyalari shakllanadi. Koʻpincha taʼlimdagi gender tengligi toʻgʻrisidagi bahslar gender prioritetni muhokama qilish bilan cheklanib qolinadi: masalan, agar yigit va qizlarga oliy maʼlumot olishi uchun oʻqishga kirish imkoni berilgan boʻlsa, demak taʼlimdagi gender tenglik taʼminlandi deb hisoblanadi. Biroq, taʼlimda gender tengligini taʼminlash – bu gender prioritetni taʼminlashdan ham kengroq boʻlgan konsepsiyadir.

Taʼlimdagi gender tengligini tahlil qilishda turli xil oʻlchovlarni ajratib olish mumkin. YUNESKO gender tengligiga erishish boʻyicha quyidagi Doiraviy dasturni qoʻllashni tavsiya qiladi (Gender Equality Framework):

- taʼlim olishda tenglik deganda yigit va qizlarga rasmiy va norasmiy taʼlimga kirish uchun teng imkoniyatlar yaratish tushuniladi;

- oʻquv jarayonidagi tenglik yigit va qizlar oʻquv jarayonida adolatli baho va eʼtibor olishi, yaʼni ular oʻgʻil va qiz bolalarni oʻqitishning turli xil usullari bilan bogʻliq boʻlgan maqbul kelishmovchiliklarni inobatga olib tuzilgan bir xil oʻquv dasturlari orqali shugʻullanishini nazarda tutadi;

- ta'lim natijalaridagi tenglik yigit va qizlarning ta'lim natijalaridagi baholari ularning individual iste'dodi va say-harakatlariga asoslanadi deganidir. Muvaffaqiyatga erishishning adolatli imkoniyatlarini ta'minlash uchun ta'lim muddati, akademik malaka va diplomlari jinsiy mansublikka qarab farqlanishi mumkin emas;

- tashqi natijalardagi tenglik bu ayol va erkakning maqomi ularning tovar va resurslarni qo'lga kiritishda, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va siyosiy faoliyatda ishtirok etish va foyda olishda o'z hissasini qo'shishdagi qobiliyati tengligidir.

Hozirgi kunda xalqaro tajribada oliy ta'lim tizimida genderga oid ta'lim berishning ikki xil yondoshuvi qo'llanilmoqda: "Gender tizimi" tushunchasi turli tarkibiy qismlardan tashkil topgan bo'lib, turli mualliflar tomonidan har xil izohlanadi. Gender tizimi jinslararo munosabatlar birligidir. Gender tizimi ommaviy va norasmiy sohalarining gender o'lchovini taqozo etgani, gender ierarxiyasi boshqa ijtimoiy ierarxiyalar tizimlari bilan solishtirish tufayli bu turdagi tahlilda gender texnologiyalarini amalga oshiruvchi ijtimoiy institutlar rolini o'rganishga katta e'tibor qaratilmoqda. Gender munosabatlarining hukmronlik ma'nolari ko'p jihatdan ana shunday yondashuv rivojlanishi jarayonida namoyon bo'ldi.

Zamonaviy sharoitda oliy ta'lim tizimida talaba-qizlarning jamiyatdagi siyosiy-ijtimoiy ishtiroki dinamikasi, ilmiy salohiyatni egallashdagi faoliyati, mehnat bozorida bandlik darajasi, nikoh munosabatlarida qadriyatli yondashuvlar haqidagi faoliyati tarixiy davrlar nazariyalari bo'yicha tavsiflanadi. Gender yondashuv va shaxsga qadriyatli yondashuv asosida talaba qizlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish bugungi kunda ta'lim sohasi hamda yoshlar ma'naviy saviyasini oshirishga xizmat qiladi.

Shunday ekan, ta'limda gender tenglikni amalga oshirish harakati o'qituvchidan boshlanib, uning kasbga tayyorlash bosqichidan, to uzluksiz malaka oshirish bosqichigacha, butun faoliyatini qamrab olishi kerak. Shu bois, oliy ta'lim muassasalarida talabalarning kasbiy bilim va ko'nikmalardan tashqari, ularga muhim hayotiy ko'nikmalarni, shu jumladan tahliliy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini, muammolarni hal qilish, moslashuvchanlik, shaxslararo muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, shuningdek mustaqil va hamkorlikda ishlashga o'rgatish gender kompetentlikni shakllantirish juda muhim hisoblanadi. Buning uchun oliy ta'lim tizimiga gender yondashuvni tatbiq etish va uni boshqarishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish talab etiladi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi qonuni. – 2019 yil 2 sentyabrda [https://lex.uz/docs/-4494849 Xotin-qizlar teng huquq kafolatlari to'g'risidagi O'RQ-562 02.09.2019](https://lex.uz/docs/-4494849/Xotin-qizlar_teng_huquq_kafolatlari_to'g'risidagi_O'RQ-562_02.09.2019)
2. O.Jamoldinova, M.Mirsolieva, K.Risqulova. Pedagogik ta'limda gender yondashuvi masalalari// Maktabgacha ta'limda davlat va nodavlat sektorni rivojlantirish: yangi shakllari va ta'lim mazmuni mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to'plami. – Toshkent, 2020. –B.(99-10-bet, 189 b)
3. Narbaeva T. O'zbekistonda xotin-qizlarini ijtimoiy himoya qilishning innovatsion modeli. Monografiya- T., 2020.
4. 4. Egamberdieva T.A., Siddiqov I.B. O'zbekistonda davlat boshqaruvi tizimida xotin-qizlar ishtirokining zamonaviy omillari.O'quv uslubiy qo'llanma- F:, 2021
5. [Gender tenglik bo'yicha butunjahon statistikasi.](#)
6. [↑ Gender tengligi ko'rsatkichi ro'yxati \(PDF\).](#)

MODERN SCIENCE
& RESEARCH